

Ürdün'de Türk Varlığı: Kadim Bir Halkın Uyanışı

“

Selçukluların hakimiyetinden sonra Ortadoğu'da pekişmeye başlayan Türk varlığı, Selçuklu Devleti'nin ardından kurulan Eyyubi ve Memlük Devletlerinin içerisinde önemli birer unsur olmuştur. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin kurularak Anadolu'daki hakimiyetini sağlamlaştırdıktan sonra Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında Suriye ve Sina Çölünde Memlük Ordusu'nu hezimete uğratmasıyla Ortadoğu'da 400 yıldan fazla sürecek olan Osmanlı hakimiyeti başlamıştır.

”

Bilgay Duman

Irak Çalışmaları Koordinatörü, ORSAM

Bugün itibariyle Ortadoğu olarak ifade edilen ve Fas'tan Afganistan'a kadar uzanan coğrafyada Türk varlığının ilk

olarak Emeviler döneminde yerleştiği bilinmektedir. 674 yılında dönemin Horasan Valisi olan Ubeydullah Bin Ziyad'ın Buhara'dan 2 bin Türk savaşçının da yer aldığı bir ordu ile Buhara'yı geçerek Beykent, Nesef, Râmîten ve Sagâniyân'ı almasının ardından, Basra'ya geçmiş ve beraberindeki Türk savaşçıları da buraya yerleştirmiştir. Böylelikle Ortadoğu'da yüz yıllarca etki bırakacak Türklerin ilk izleri ortaya çıkmıştır.

“

Türkler tarafından kurulan İhşidiler (Akşitler) Devleti ile Türkler, Mısır, Ürdün, Filistin ve Suriye topraklarının yanı sıra, tarihte Hicaz Bölgesi olarak da bilinen ve Kabe'nin yer aldığı bölgede ilk kez hükümlanlık elde etmiştir.

”

Daha sonra Buharalı bir Türk tarafından kurulan, bugünkü Mısır, Ürdün, Filistin ve Suriye'de hüküm süren bir Türk-İslâm devleti olan Tolunoğulları Devleti'yle (868-905) birlikte Türklerin Batı'ya doğru hareketi başlamıştır. Yine Türkler tarafından kurulan İhşidiler (Akşitler) Devleti ile Türkler, Mısır, Ürdün, Filistin ve Suriye topraklarının yanı sıra, tarihte Hicaz Bölgesi olarak da bilinen ve Kabe'nin yer aldığı bölgede ilk kez hükümlanlık elde etmiştir. Bu dönemlerde bölgeye yönelik Türk göçleri artmış

olmakla birlikte, Selçuklularla birlikte kitlesel Türk akımlarının bugünkü Ortadoğu coğrafyasına yöneldiğini görmektedir. Selçuklularla birlikte pek çok Oğuz (Türk) Boyu, Orta Asya'dan bugünkü Ortadoğu coğrafyasına yerleşmiş ve daha sonra Anadolu'ya geçmiştir. Bu anlamıyla Ortadoğu'ya yönelik Türklerin kitlesel göç hareketlerinin 10. ve 11. yüzyıllarda gerçekleştiğini söylemek yerinde olacaktır.

“

Bugünkü Ürdün topraklarındaki Türk varlığının geçmişi yukarıda ifade edildiği gibi oldukça eskiye dayansa da Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve İsrail Devleti'nin kurulmasıyla Ürdün topraklarına yoğun göç dalgası yaşanmıştır.

”

Selçukluların hakimiyetinden sonra Ortadoğu'da pekişmeye başlayan Türk varlığı, Selçuklu Devleti'nin ardından kurulan Eyyubi ve Memlük Devletlerinin içerisinde önemli birer unsur olmuştur. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin kurulmasıyla Anadolu'daki hakimiyetini sağlamlaştırdıktan sonra Yavuz Sultan

Selim'in 1517 yılında Suriye ve Sina Çölünde Memlük Ordusu'nu hezimete uğratmasıyla Ortadoğu'da 400 yıldan fazla sürecek olan Osmanlı hakimiyeti başlamıştır. Bu süreçte Türkler Ortadoğu'da derin izler bırakmış ve Osmanlı Devleti'nin sona ermesinin ardına Fas'tan İran'a kadar Ortadoğu coğrafyasındaki hemen her ülkede yerleşik bir Türk varlığı vücut bulmuştur. Özellikle Kuzey Afrika olarak ifade edilen Fas'tan başlayarak Mısır'ı da içerisine alan coğrafya dışarıda bırakılacak olursa, Türkiye'nin güney sınır hattının altındaki ülkelerin büyük bölümünde önemli bir Türk varlığı yaşamaya devam etmiştir. Bu noktada Türkiye'de özellikle Suriye ve Irak'taki Türk varlığı konusunda bir bilinç bulunmakla birlikte Ürdün, Filistin, Lübnan, Yemen gibi ülkelerdeki Türk varlığına ilişkin bilgi ve ilgi düzeyi düşük kalmıştır. Ancak bu ülkelerde de önemli ölçüde bir Türk nüfusu bulunduğu ve özellikle son 10-15 yıllık süreçte yeniden kendilerini ifade etme çabası içerisinde oldukları görülmektedir. Bu konuda son dönemde özellikle Ürdün'deki Türk varlığının yeniden bir uyanış çabası içerisinde olduğu görülmektedir. Ürdün'de her ne kadar bir kimliğin en önemli ögesi olan dil bakımından zayıf bir nüfus

varlığı olsa da niceliksel ve niteliksel açıdan kayda değer bir Türk topluluğunun yaşadığı söylenebilir. Nitekim bu topluluğun araştırılması amacıyla ORSAM ile Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar (YTB) işbirliğinde hazırlanan proje kapsamında Ürdün'e bir saha çalışması düzenlenmiş ve Ürdün'deki Türk varlığı araştırılmıştır. İlerleyen süreçte Ürdün'deki Türk varlığına ilişkin detaylı bir rapor da hazırlanacaktır. Bu yazıda Ürdün'deki Türk varlığına ilişkin kısa bir perspektif sunulmaktadır.

Bugünkü Ürdün topraklarındaki Türk varlığının geçmişi yukarıda ifade edildiği gibi oldukça eskiye dayansa da Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve İsrail Devleti'nin kurulmasıyla Ürdün topraklarına yoğun göç dalgası yaşanmıştır. Bu anlamıyla Ürdün'deki Türk varlığını hem dönemsel hem niteliksel açıdan birkaç farkı düzeyde incelemek yerinde olacaktır. Öncelikle bugünkü Ürdün topraklarına yönelik olarak 1860'larda toplu bir göç yaşanmıştır. Avşar Türkmen aşireti olarak bilinen Oğuz Boyuna mensup Yörüklerden yaklaşık 100 ailenin, bugün Ürdün'ün başkenti Amman sınırları içerisinde kalan Rumman köyüne yerleştiği bilinmektedir. Göç nedenleri tam olarak bilinmemekle birlikte, Osmanlı'nın sıkıntılı dönemler geçirdiği son 50 yıllık sürecinde güvenebileceği Türk aileleri stratejik bölgelere

yerleştirerek, kendisi için uzak karakollar oluşturduğu ifade edilmektedir. Nitekim söz konusu dönemde halen konar göçer bir yapıya sahip olan Avşarların farklı kollarından ailelerin Anadolu'nun farklı bölgelerinden (Aydın, Kayseri, Bolu, Urfa gibi) bir araya gelerek, sulak ve verimli bir araziye sahip olan Rumman'da yerleşik hayatı benimsediklerini söylemek mümkündür. Daha sonra Ürdün Devleti'nin kurulmasıyla birlikte Rumman'da kalan Türkler bu bölgenin esas unsuru haline gelmiştir. Rumman'da 1970'lere kadar sadece Türklerin yaşadığı bilinmekle birlikte, Rumman muhtarlığının yaklaşık 75 yıl boyunca sadece Türklerde kaldığını ancak daha sonra bu bölgeye yerleşen Araplara geçtiğı söylenmektedir. Zira Rumman'daki Türk varlığı açısından ülke içerisine ve ülke dışına yönelik tersine göç dalgasının yaşandığı bir süreç de yaşanmıştır. Rumman'dan, biri 1936 diğeri 1952'de olmak üzere Türkiye'ye yönelik iki göç dalgası olduğu, Rumman'da yaşayan Türk ailelerin yarısının Türkiye'ye geri geldiğı bilinmektedir. Bununla birlikte 1970'lerden sonra da Rumman'dan Amman'ın bir mahallesi olan Suveylili'e göç eden Türk aileler buraya yerleşmiş ve Rumman tamamen boşaltılmış, süreç içerisinde artan Arap nüfus Rumman'a hâkim ol-

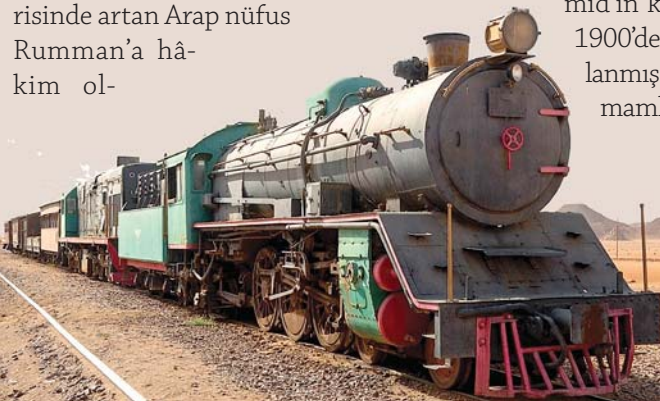
muştur. Mevcut durum itibariyle Rumman'da yaşayan bir Türk aile kalmamış, büyük bölümü Amman'ın Suveylili bölgesinde yaşarken diğeri illere de göç eden aileler olmuştur. Nitekim Türklerin Suveylili'e göç etmesi sonrasında, göç eden ailelerin arasındaki etkileşimi ve işbirliğini sağlamak amacıyla 1975 yılında Suveylili'de Türk Hayır Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet günümüzde de faaliyetlerine devam etmektedir. Bununla birlikte 2016 yılında Türk Divanı isimli bir dernek kurulmuştur. Bugün itibariyle Rumman'dan çıkarak diğeri bölgelerde yaşayan Türk ailelerin büyük bölümü Amman'da yaşarken, Zerka, İrbid, Salt, Maan, Kerek ve hatta Akabe'ye kadar Türk ailelerin varlığı ile karşılaşmak mümkündür.

Ürdün'deki Türk varlığının oluşumuna ilişkin bir diğeri önemli nokta Osmanlı'nın son döneminde hayata geçirilen Hicaz Demiryolu Projesi'dir. şam'dan başlayarak Medine'ye kadar getirilecek bir demiryolunun Hicaz'a yönelecek diş saldırılarla bölgede çıkabilecek isyanlara karşı önemli bir savunma hattı oluşturacağı düşünölmekle birlikte, ekonomik ve dini sebepler de göz önünde bulundurularak, Sultan İkinci Abdülhamid'in kararı ile Eylül 1900'de yapımına başlanmış ve 1909'da tamamlanarak Sultan

İkinci Abdülhamid tarafından açılmıştır. Pek çok Türk ailesi demiryolu projesinde çalışmak üzere bugünkü Ürdün'e gelmiş, hatta projede çalışacak bazı kişiler bu bölgelerde askerlik yapan kişilerden seçilmiştir. Hicaz Demiryolu Hattı'nın faaliyete geçmesi ile birlikte, projede çalışan kişilerin büyük kısmı aileleri ile birlikte Hicaz Demiryolu'nun geçtiğı bölgelerde kalmıştır.

“
Ürdün'deki Türk varlığının önemli bir kısmını da Filistinli Türkmenler oluşurmaktadır. Bu Türkmenlerin büyük kısmının Selahattin Eyyubi ile birlikte bugünkü Filistin topraklarına gelen Türkmen atlılardan kalan aileler olduğu söylenmektedir.

”
Öte yandan Hicaz Demiryolu Hattı'nın açılmasından çok kısa bir süre sonra, 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve Osmanlı'nın güney sınırlarında Arap aşiretlerin ayaklanmaya başlamasıyla seferberlik ilan edilmiştir. Bu dönemde açılan Filistin-Suriye ve Hicaz-Yemen Cephelerinde savaşmak üzere Türk askerleri bu bölgelere sevk edilmiş ve savaşın bitmesiyle bu toprakları kaybeden Osmanlı

Devleti'nin Türk askerlerinden bu bölgelerde kalanlar olmuştur. Osmanlı sonrasında Ürdün Devleti'nin kurulmasıyla da Osmanlı askerlerinden Ürdün'de kalanlar yerleşik hayata geçmiştir. Böylece Ürdün'deki Türk varlığının ana kollarından birini Osmanlı askerleri oluşturmuştur.

Diğer taraftan Ürdün'deki Türk varlığının önemli bir kısmını da Filistinli Türkmenler oluşturmaktadır. Bu Türkmenlerin büyük kısmının Selahattin Eyyubi ile birlikte bugünkü Filistin topraklarına gelen Türkmen atlılardan kalan aileler olduğu söylenmektedir. Özellikle bugünkü Filistin topraklarında Hayfa-Nasıra-Cenin üçgeninin ortasında kalan "Merc bin Amr" bölgesinde yerleşik olarak yaşadıkları bilinmektedir. Bugün halen bu bölgede yaşayan Türkmenler bulunmakla birlikte, 1948'de İsrail'in kurulması ile birlikte, Ürdün'e göç eden bir kısım Türkmen aileler önce Ürdün'ün farklı kesimlerine dağılmış olsa

da daha sonra bir araya gelerek, Vadi El-Rayan bölgesine yerleşmişlerdir. Bugün itibarıyla bu bölge 8 aşirete mensup yaklaşık 151 Türkmen ailesinin yaşadığı bilinmektedir. Ayrıca El-Rayan bölgesinin dışında, İrbid, Zerka ve Bek'a Kampında da önemli bir Filistinli Türkmen nüfusunun barındığını söylemek mümkündür.

“
1948'de Filistin'den Ürdün'e göçen Türk soylular arasında Buhariler olarak bilinen ve Özbekistan'dan Kudüs'e göç etmiş olan ve şimdi büyük kısmı Ürdün'de yaşayan Özbekler de bulunmaktadır. Rusya'nın Türkistan'ı işgal etmesinden sonra dini sebeplerle Kudüs'e yerleştikleri bilinen Özbekler, 1860'larda Kudüs'te Buharahılar Tekkesi'ni kurmuştur.

Bugün Ürdün'deki hem Türklerin hem de Filistinli Türkmenlerin büyük bölümünün dillerini kaybettiği görülmektedir. Özellikle Filistinli Türkmenlerin tamamı Arapça konuşmakla birlikte bazı ailelerin kimliklerinde "Türkmen" yazmakta ve yaşadıkları bölgelerde Ürdün İçişleri Bakanlığı tarafından onaylanan "Türkmen Aşiretleri Muhtarları (Temsilcileri)" bulunmaktadır. Öte yandan bir kısım Ürdünlü Türklerin de kimliklerinde soy isim kısmında "El-Türk" ibaresi mevcuttur. Bugün itibarıyla Ürdün'deki Türkler varlıklarını ve geleneklerini korumakla birlikte, dil açısından oldukça geride kalmıştır.

Ürdün'de yaşayan Türklerin sayısına ilişkin farklı rakamlar verilmekle birlikte, Ürdün'de yaşayan sadece Filistinli Türkmenlerin sayısının 50 binden fazla olduğu söylenmektedir.

Öte yandan 1948'de Filistin'den Ürdün'e göçen Türk soylular arasında Buhariler olarak bilinen ve Özbekistan'dan Kudüs'e göç etmiş olan ve şimdi büyük kısmı Ürdün'de yaşayan Özbekler

de bulunmaktadır. Rusya'nın Türkistan'ı işgal etmesinden sonra dini sebeplerle Kudüs'e yerleştikleri bilinen Özbekler, 1860'larda Kudüs'te Buharalılar Tekkesi'ni kurmuştur. Bu tekke varlığını günümüze kadar korumaktadır. Buharalılar bugünkü Ürdün topraklarına yerleşmelerinin ilk dönemi 1920'lerin başlarında ekonomik sebeplerle olmuştur. 1927-28 yıllarında Amman'ın ilk ticaret merkezi olan Buharalılar Çarşısı kurulmuştur. Günümüzde bu çarşı varlığını korumakta ve halen Buharalılar tarafından idare edilmektedir. Öte yandan Buharalılar toplu olarak Ürdün'e en büyük göçü 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasıyla olmuş, çok sayıda Buharalı aile diğer Filistinlilerle birlikte

Ürdün'e göç etmiştir. Ürdün'de Amman ve İrbid'de yoğun olarak yaşayan Buharalıların bir kısmı dillerini korumayı başarırken, yeni nesil gençlerin yavaş yavaş dillerini kaybettiği söylenmektedir.

“

Özellikle son 10-15 yılda Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkinliğinin artması ile paralel bir şekilde, bölgedeki Türk varlığının da kimlik kazanma çabası içerisinde olması dikkat çekicidir.

”

Bugün itibarıyla Ürdün'de yaşayan Türk ve Türkmen varlığının sayı-

dan öte bir varlık olarak kendilerini yeniden ifade etmeye çalışmaları ve öze dönüş sürecinden geçiyor olmaları bile tek başına önemlidir. Özellikle son 10-15 yılda Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkinliğinin artması ile paralel bir şekilde, bölgedeki Türk varlığının da kimlik kazanma çabası içerisinde olması dikkat çekicidir. Bu durum Ortadoğu'da Türkiye'nin elini güçlendirebilecek bir unsura dönüşürken, Türkiye ve Ürdün arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi konusunda bir köprü haline gelebilir. Öte yandan bugün Ürdün Türklerinin kendilerini daha açık bir şekilde ifade etmeye çalışmaları da özellikle diğer Ortadoğu ülkelerinde yaşayan Türk topluluklarına ilham ve destek verecektir.

